
Максим АНДРІЙЧУК, здобувач
Науковий керівник: **д.геог.н., проф. Царик Л.П.**

ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВОДНИХ РЕСУРСІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ПОДНІСТЕР'Я

Актуальність дослідження. Сучасні глобальні й регіональні кліматичні зміни, скорочення запасів прісної води та зниження рівнів підземних вод обумовлюють необхідність активізації різноманітних підходів і методів щодо збереження водних ресурсів. Раціональне використання й науково обґрунтоване збереження гідрологічних ресурсів потребує попереднього вивчення стану поверхневих і підземних водних об'єктів. Особливо гостро це питання постає для Тернопільської області, яка має високу частку сільськогосподарського використання земель та значну розораність території. Після масштабної меліорації, здійсненої у ХХ столітті, охорона водних ресурсів у цьому регіоні стала одним із ключових напрямів екологічної та соціально-економічної політики.

Тому **об'єктом** нашого дослідження обрано водні ресурси Тернопільського Подністер'я, а **предметом** – еколого-географічні особливості, структуру та функціональне значення водних ресурсів Тернопільського Подністер'я.

Метою дослідження є аналіз еколого-географічних особливостей водних ресурсів Тернопільського Подністер'я та обґрунтування пріоритетних напрямків збереження і покращення екологічного стану водних ресурсів досліджуваної території.

Вклад основного матеріалу. Базовою категорією нашого дослідження виступають *«водні ресурси»*. У сучасній науці та практиці під поняттям *«водні ресурси»*, у широкому тлумаченні розуміють усі води нашої планети чи окремого регіону. Тобто у категорію *«водні ресурси»* включають води поверхневого і підземного стоку, ґрунтові води, води гірських і полярних льодовиків, морські й океанічні води, атмосферну вологу, води штучних водних

об'єктів. Відповідно до потреб матеріального виробництва під водними ресурсами варто розуміти придатні до використання запаси підземних і поверхневих вод певної території. Це в основному прісні води (річок, озер, водосховищ, льодовиків, ґрунтові й підземні води). Проте у зв'язку з тим, що підземні води, а також води озер, боліт і льодовиків використовуються у даний час порівняно мало і всі вони пов'язані з водами річок, під водними ресурсами великих територій і держав розуміють тільки величину середнього річного стоку річок. При оцінці водозабезпеченості окремих регіонів, економічних чи адміністративних районів можуть враховуватися також запаси підземних, озерних та інших видів вод [6].

Відповідно до положень Водного Кодексу України, *водні ресурси* – це обсяги поверхневих, підземних і морських вод відповідної території, а *водокористування* – це використання вод чи об'єктів для потреб населення, промисловості, сільського господарства, транспорту та інших галузей економіки. Усі водні об'єкти як фізико-географічні одиниці складають єдиний державний *водний фонд*. До нього належать: річки, озера, водосховища й інші поверхневі водойми та водні джерела, а також води каналів і ставків, підземні води й льодовики, внутрішні морські води, територіальні води держави (рис. 1) [3]

Комплексне використання водних ресурсів – це одночасне, найбільш доцільне задоволення потреб зацікавлених у воді галузей економіки і найоптимальніше поєднання їх інтересів. Комплексне використання водних ресурсів відбувається тоді, коли водний об'єкт задовольняє інтереси одного або кількох водокористувачів. Проте комплексне використання водних ресурсів не означає однакового задоволення потреб усіх користувачів водою [3].

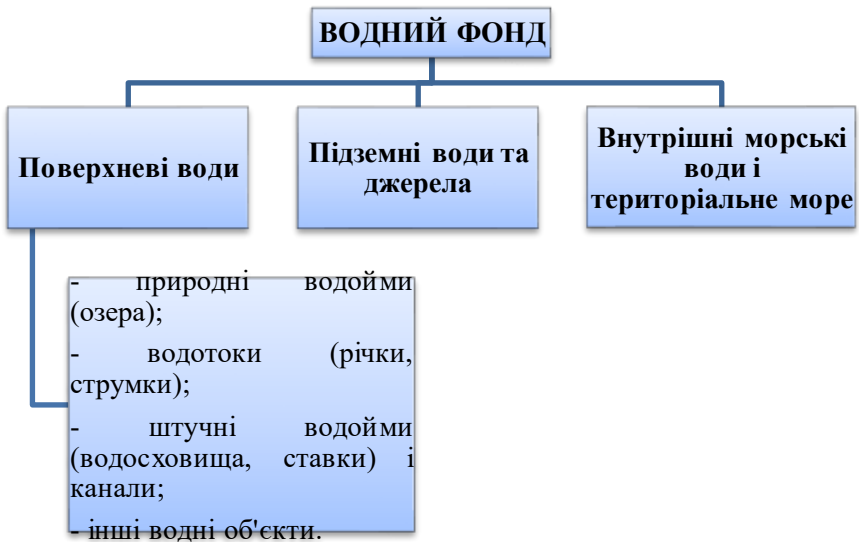

Рис. 1. Структура водного фонду України

Тернопільське Подністер'я охоплює територію колишніх Борщівського, Заліщицького, Бучацького і Монастириського районів. Сьогодні це південь об'єднаного Чортківського адміністративного району [12]. Головною водною артерією Тернопільського Подністер'я є річка Дністер. Окрім великої річки Дністер, в межах досліджуваної території протікає 4 середні річки (Золота Липа, Стрипа, Серет, Збруч), 5 малих річок (Гнила, Коропець, Джурин, Тупа, Нічлава) і близько тридцяти дуже малих потоків, довжиною до 50 км.

Як уже зазначалося вище, у межах досліджуваної території у р. Дністер впадає 4 середні річки і 5 малих. Гідрометричні параметри річок Тернопільського Подністер'я наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Основні гідрометричні параметри річок Тернопільського
Подністер'я [12]**

Річка	Довжина, км	Площа басейну, км ²	Загальне падіння, м	Середній нахил, ‰	Щільність річкової мережі, км/км ²
Золота Липа	85	1310	182	1,43	0,37
Стрипа	147	1610	216	1,45	0,38
Серет	242	3900	230	0,91	0,44
Збруч	244	3300	96,4	1,69	0,49
Коропець	78	511	197	2,52	0,38
Джурин	51	301	20,2	4,11	0,76
Нічлава	83	871	176	2,15	0,52
Гнила	58	747	99,2	1,71	0,50

Як видно із таблиці 1 найбільшими річками за довжиною і площею басейну, які протікають у межах Тернопільського Подністер'я є середні річки Збруч і Серет. Найменшим водотоком є річки Тупа, Джурин і Гнила. У нижніх течіях цих річок, щільність річкової мережі як правило зростає, проте загалом по басейнах вона коливається в межах 0,37-0,5 км²/км. І лише для р. Джурин щільність річкової мережі становить 0,76 км²/км. Унікальною, з точки зору гідрометрії, Джурин також є за найвищим показником середнього похилу річки 4,11‰ та найнижчим загальним падінням 20,2 м. Високі показники похилу річки притаманні також річкам Коропець і Нічлава. Найвищі параметри загального падіння притаманні найдовшим річкам Серет і Збруч.

Окрім річок важливу роль у структурі поверхневих водних ресурсів Тернопільського Подністер'я відграють ставки і водосховища. В межах територіальних громад вздовж р. Дністер нараховується 4 водосховища та 10 ставків. Найбільшим серед водосховищ Подністер'я є звичайно Касперівське площею водного плеса 2,9 км² та повним об'ємом 18,8 млн. м³. Доволі

великими є Більче-Золотецьке водосховище на річці Серет та Мушкатівське на річці Циганка (басейн р. Нічлава), обидва площею водного плеса по 0,7 км². Найменшим є Борщівське водосховище, яке знаходиться на південній околиці м. Борщів, загальною площею водного плеса 0,5 км² та повним об'ємом 1,4 млн. м³. Загальна площа водного плеса водосховищ в межах Тернопільського Придністер'я складає 4,8 км², а повний об'єм близько 24 млн. м³.

Штучні водойми Тернопільського Придністер'я окрім водосховищ представлені також 10 ставками у селах Мала Плавуча, Переволока, Пилява, Золотий Потік, Трибухівці, Слобідка, Ворвулинці, Ланівці, Лосяч, Цигани (табл. 2).

Таблиця 2

Ставки Тернопільського Подністер'я

Населений пункт	Басейн річки	Площа ставка, га
с. Мала Плавуча	Стрипа	3,0
с. Переволока	Стрипа	6,57
с. Пилява	Вільховець	3,0
смт. Золотий Потік	Золота	6,0
с. Трибухівці	Джурин	2,0
с. Слобідка	Джурин	3,96
с. Ворвулинці	Тупа	3,1
с. Ланівці	Нічлава	4,5
с. Лосяч	Нічлава	4,5
с. Цигани	Нічлава	1,5

За даними Екологічного паспорта Тернопільської області [5], відслідкуємо динаміку скидання забруднених стічних вод у річки Тернопільського Подністер'я. Основними забруднювачами водотоків Подністер'я є: річки Дністер – комунальне підприємство «Заліщицький водоканал» м. Заліщики; річки Збруч – Хоростківське міське комунальне підприємство «Комунальник»; річки Нічлава – Державне підприємство «Техніка»; річки Серет – комунальні підприємства міст

Теребовля і Чортків; річки Стрипа – ТОВ «Бучацький спиртзавод»; річки Коропець – комунальне підприємство «Монастириський Комунсервіс»; річки Золота Липа – міське комунальне підприємство «Добробут» м. Бережани. Незважаючи на те, де відбуваються скиди неочищених зворотних вод, у верхів'ї, в середній чи нижній течії річки, все одно усі стоки разом із річковим стоком потрапляють у р. Дністер. На сьогоднішній день на півдні Тернопільської області очисні споруди функціонують лише у м. Чортків. Водночас, жодна територіальна громада чи великий населений пункт Подністер'я не має очисних споруд. Комунальні очисні споруди відсутні у міста Залішки, Борщів, Бучач. Відсутність можливості очищувати стоки комунальних і промислових підприємств створює додаткові ризики забруднення поверхневих водних об'єктів Тернопільського Подністер'я.

Гідрологічні заповідні об'єкти представлені практично у кожній територіальній громаді Тернопільського Подністер'я. Репрезентують збереження водних об'єктів вздовж Дністра переважно гідрологічні пам'ятки природи, ландшафтні та іхтіологічні заказники місцевого значення. Беззаперечним є той факт, що збереження та охорона водних ресурсів, особливо річки Дністер, а також її приток відбувається у межах НПП «Дністровський каньйон» та РЛП «Дністровський каньйон». Враховуючи те, що у структурі земельних угідь НПП і РЛП «Дністровський каньйон» переважають землі під водою та болотами, а основним завданням цих заповідних об'єктів є збереження та охорона екосистеми річки Дністер, можна стверджувати, що ці об'єкти ПЗФ відіграють важливу роль у збереженні водних ресурсів Тернопільського Подністер'я.

Висновки. Водні ресурси Тернопільського Подністер'я в основному представлені поверхневими водними об'єктами (річки, ставки і водосховища) та горизонтами підземних вод. В межах досліджуваної території протікає 10 річок – Дністер, Серет, Збруч, Стрипа, Золота Липа, Нічлава, Коропець, Джурин,

---

Гнила і Тупа, а також понад 35 малих потічків як втрачають водотік у меженний період. На території Тернопільського Подністер'я створено 4 водосховища, загальною площею водного плеса 480 га та 10 великих ставків загальною площею водного плеса 38,5 га. Загалом площа водної поверхні штучних водойм досліджуваної території складає 518,5 га.

Площа природоохоронних територій територіальних громад Тернопільського Подністер'я становить понад 50 тис. га. Окрім значних площ НПП і РЛП «Дністровський каньйон», під заповіданням знаходиться 3 водоспади, площею 3,7 га; 4 джерела виходу підземних вод (0,06 га), карстові озерця площею 5 га та 2 іхтіологічні заказники загальною площею 89,6 га. Нами запропоновано та обгрунтовано створення трьох заповідних об'єктів. Перспективні гідрологічні пам'ятки природи – джерело у селі Кулаківці (0,1 га) та заплава р. Тупа (5 га) у селі Бедриківці Заліщицької територіальної громади, а також ландшафтний заказник місцевого значення (10 га) у селі Дуліби Золотопотіцької територіальної громади.

Література:

1. Бакало О.Д., Царик Л.П., Царик П.Л. Трансформація еколого-географічних процесів басейну р. Джурин. Монографія. Тернопіль: СМП «Тайп», 2018. 168 с.

2. Вишневський В.І. Річки і водойми України. Стан і використання. К.: Віпол, 2000. 376 с.

3. Водний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 22.03.2025).

4. Гребінь В.В., Хільчевський В.К., Шашук В.А., Чунарьов О.В., Ярошевич О.С. Водний фонд України. Штучні водойми. Водосховища і ставки. За ред. В.К. Хільчевського, В.В. Гребеня К.: Інтерпрес, 2014. 163 с.

-
5. Екологічний паспорт регіону Тернопільська область 2020 рік. URL: http://ecoternopil.gov.ua/images/Stan_dovkilliya/Ekopasport2020.pdf
6. Звіти водгоспу (форма 2ТП) за 2021 рік. Регіональний офіс водних ресурсів Тернопільської області. Тернопіль, 2022.
7. Децентралізація. Офіційний сайт. URL: <http://decentralization.gov.ua> (дата звернення 20.08.2022).
8. Касіяник І. Розвиток природоохоронного і туристично-рекреаційного комплексу Заліщицького району. *Магістр*. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. Вип. 1. С. 18-21.
9. Кузик І., Кузик З. Сучасний стан та напрямки оптимізації землекористування басейну річки Нічлави. *Вісник Тернопільського відділу УГТ*. №2 (вип. 2). 2018. С. 44-48.
10. Кузик І.Р. Оцінка водогосподарських та рекреаційних параметрів Касперівського водосховища. Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної, туризмологічної та екологічної науки: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 30-літтю утворення кафедри географії України і туризму у ТНПУ ім. В. Гнатюка, 4-5 жовтня 2022 р.: електронний збірник. ТНПУ, 2022. С. 107-109.
11. Мережко О.І., Хімко Р.В. Оздоровлення малих річок: екологічні основи. К.: вид-во Інтер-екоцентр, 1998. 56 с.
12. Природні умови та ресурси Тернопільщини. За ред. М.Я. Сивого, Л.П. Царика. Тернопіль: ТзОВ: «Терно-граф», 2011. 512 с.
13. Природокористування: навчальний посібник. / [Царик Л.П., Барна І.М., Грицак Л.Р., Лісова Н.О., Стецько Н.П. Чеболда І.Ю., та ін..] Тернопіль: ТНПУ, 2015. 398 с.
14. Хільчевський В.К. Сучасна характеристика поверхневих водних об'єктів України: водотоки та водойми. Гідрологія, гідрохімія, гідроекологія. 2021. №1 (59). С. 17-27.
15. Царик Л., Царик П., Царик В. Заповідні гідрологічні об'єкти: їх стан і роль в умовах посиленого антропогенезу і

аридизації клімату. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія географія*, 2020. №2. С. 194-204.

16. Царик Л.П., Царик П.Л., Кузик І.Р., Царик В.Л. *Природокористування та охорона природи у басейнах малих річок: монографія. Вид. 2-ге доп. і перероб.* Тернопіль: СМП «Тайп», 2021. 162 с.

Катерина БАСЕНКО, здобувачка
Науковий керівник: **к.геог.н., доц. Надія СТЕЦЬКО**

ГІДРОЛОГІЧНИЙ РЕЖИМ РІЧКИ ГНІЗДЕЧНОЇ

Річка Гніздечна протікає у Тернопільському районі Тернопільської області, є правою притокою річки Гнізна, яка впадає у річку Серет, яка належить до басейну річки Дністер. Річка Гніздечна в XIX на поч. XX ст. носила назву на польській мові Chodorówka. (рис. 1.) Гніздечна утворюється від злиття двох потоків на околиці с. Опрілівці. Правий потік бере свій початок на околиці села Кобилля, тече на південь через населені пункти Іванчани, Добриводи, Чумалі, лівий потік бере свій початок північніше села Заруддя, далі прямує через Колодно, Болязуби та Новики. Тече переважно на південь, у пониззі – на південний схід. Впадає до Гнізної між смт Великі Бірки і селом Дичків [2].